

งานศิลปะสถาปัตยกรรม ทางพุทธศาสนา แบบเชียงตุง¹

สีศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ²

ความนำ

“เมืองเจตุง แบนเมืองจาวไคขึ้นมาตั้งแต่สะใหม่ก่อน จาวไคขึ้นลูกจากเมืองโยน(เจงแสน) มาอยู่อาไสเนิงจากมีแม่น้ำขึ้น ไหลผ่านตางทิดเหนือเวงแล คอนไคขึ้น อันมาอยู่อาไสตามฝั่งแม่น้ำสายนั้น ก็จึงเฮกจื้อเจ้อจาดโต เองว่า จาวขึ้นหรือไคขึ้น

บันดาเจ้าฟ้าเมืองเจตุงตั้ง 40 ตอนนั้น ตอนอันกะตาลาซกิจหลือสร้างผลมะโยคหื้อบ้านเมือง เอจาดและ สาดสะหนา หลายกว่าเป็นนี้ ก็อ เจ้าเจตุงบันตู เจ้ามหาขานนแล เจ้าก่อนแก้วอินแถลง สามตอนนี้แล

เจ้าหม่อมก่อนแก้วอินแถลง แบนเจ้าโหลงองตี้ 38 แบนเจ้าฟ้า ตอนอันมีผลงานลาซกิจดี มีมะนุดสำพันกันติดต่อกับไภาเมืองแล เมืองอื่นได้ดี หอโหลงเจตุงแล วัดดักะเจ้าโหลงละแข่ง ก็สร้างในสะใหม่ด้านเจ้านั้นแล

จาวไคขึ้นมีภาษาปากแลภาษาเซนแปนของตอนกอยที่ตั้งแต่สะใหม่ก่อตั้งบ้านเมืองเฮกปากว่า ภาษาไคขึ้นแล เฮกภาษาเซนว่า หนังสือเมืองหลือหนังสือธัมมแล ยังอีกสาสิบมาถึงปัจจุบันนี้”

เนื้อความข้างต้นเป็นเนื้อหาของแบบเรียนภาษาไทย ชั้น 1 ที่ตีพิมพ์ใช้เรียนและสอนกันอยู่ในเชียงตุงปัจจุบันนี้ กล่าวถึงความเป็นมา ผู้คน ระบบการปกครอง โดยเจ้าฟ้า พุทธศาสนา และภาษาพูด – เขียน ไว้ให้ทราบความเป็นมาอย่างสั้นๆ สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับเมืองเชียงตุงในทางวิชาการที่ผ่านมาโดยเฉพาะในประเทศไทยนั้น ทราบว่า เชียงตุงเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีพัฒนาการทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มาตั้งแต่ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 โดยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดร่วมกันมากับอาณาจักรล้านนา อาณาจักรพม่า และราชอาณาจักรไทยตามลำดับ ปัจจุบันมีสถานะทางการเมืองการปกครองเป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสหภาพพม่า ปรากฏการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยร่วมกันหลายกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยกันในลักษณะของสังคมพหุนิยม อันประกอบด้วยชาวไทยเชื้อ ไทยใหญ่ ไทเหนือ ไทลื้อ พม่า จีนยูนนาน อาข่า แอน ปะหล่อง และไทตอย (ลัวะ)

งานศิลปะสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา

พัฒนาการของงานศิลปะสถาปัตยกรรมในเชียงตุงนั้น เริ่มต้นขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 มาตราบนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยพบหลักฐานจากตำนาน พงศาวดาร หรือจารึกต่างๆ ซึ่งกล่าวถึงการสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์อาคารเสนาสนะในแต่ละยุคสมัย แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์จากความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในบ้านเมืองแห่งนี้

งานศิลปะสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา มีจุดมุ่งหมายและสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อให้พุทธศาสนิกชนรำลึกถึงพระพุทธคุณ กับเพื่อตอบสนองการใช้สอยในการประกอบพิธีกรรมและการอยู่อาศัยของพระภิกษุ

1 บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “แบบแผนงานศิลปะสถาปัตยกรรมของพุทธสถานในเมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า” หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและสาละวิน ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

2 ภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ในระยะแรกเริ่มแม้ไม่ปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึงรายละเอียดขององค์ประกอบภายในพุทธสถานมากนัก เพียงระบุถึงการสร้างวัดเป็นแห่งๆ เท่านั้น รูปแบบของงานศิลปกรรม หรือสถาปัตยกรรมจึงไม่ทราบได้ว่ามีคุณลักษณะอย่างไร ส่วนประเภทของอาคารสิ่งก่อสร้างก็พอจะสันนิษฐานได้ว่า น่าจะมีการสร้างขึ้นมาอย่างง่ายและไม่ซับซ้อน คือ วิหารและกุฏิ เนื่องจากอาคารสองประเภทนี้มีหน้าที่ใช้สอยที่ชัดเจน กล่าวคือ วิหารใช้สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปและประกอบพิธีกรรม ส่วนกุฏิเป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุ ในมูลศาสนาฝ่ายวัดป่าแดง เชียงตุง มีความกล่าวไว้ว่า

“...ปรัวยสิ สักกราชได้ 738 ตัว เดือน 7 เห่ง เจ้าพ่อลูกสร้างวัดกวมเชียงแล สร้างวัดยางคำ ปกเสายามเดียวกัน แล้วสร้างโรงคันธกุฎี ตั้งในโยธยานั้น แล้วก็สร้างเจดีย์สูง 30 คอก พุทธรูปเท่าเมือยังธรมานปิฎกธรรม แล้วก็เอนเป็นทานแก่แก้ว 3 ประการ...” (มูลศาสนา ฝ่ายป่าแดง เชียงตุง ฉบับวัดบุพพาราม, หน้า 166)

ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 มีพุทธศาสนาฝ่ายอยุธยาเผยแผ่มาถึงเชียงตุงแล้ว ได้รับการอุปถัมภ์และสนับสนุนให้ประกอบกิจการพุทธศาสนาจากฝ่ายปกครองบ้านเมืองอย่างมาก ประการสำคัญนั้นทราบได้ว่า อิทธิพลในงานสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาได้ส่งมาพร้อมกับการเผยแผ่พุทธศาสนาครั้งนั้นอย่างเห็นได้ชัด และมีบทบาทอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง ส่วนงานฝีมือการก่อสร้างนั้น ชนชั้นผู้ปกครองมีความนิยมกลุ่มงานช่างชาวไทใหญ่ในเขตลุ่มน้ำคง³ (สาละวิน) เป็นสำคัญ ที่ได้รับการจ้างให้มาดำเนินการสร้างวัดทั้งสองแห่งเป็นการเฉพาะ สะท้อนให้เห็นว่าคนกลุ่มนี้เป็นผู้มีความสามารถและชำนาญการดำเนินงานช่างเป็นพิเศษ

การสร้างสรรคงานศิลปสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาประเภทอื่น ทราบจากหลักฐานด้านเอกสารต่างๆ ว่ามีการสร้างขึ้นเองในเมืองเชียงตุง เป็นอาคารเสนาสนะประเภทเจดีย์ วิหาร และอุโบสถ ส่วนพระพุทธรูปมักจะได้รับการอัญเชิญไปจากบ้านเมืองอื่น ซึ่งเป็นแบบอย่างงานศิลปกรรมของบ้านเมืองนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นหรือ

ภูกุญไชย เชียงใหม่ อยุธยา หรือพม่า เป็นที่น่ายินชมว่ายังคงพบเห็นพระพุทธรูปโบราณหลายองค์ ประดิษฐานอยู่ในวัดสำคัญของเชียงตุงในปัจจุบันนี้

รูปพระสิงห์ วัดพระสิงห์เมือง

องค์ประกอบสำคัญภายในเขตพุทธสถาน ที่ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างในระยะแรกของกรมเผยแพร่พุทธศาสนาไปถึงเชียงตุง นั่นคือ “โรงอุโบสถ” เหตุที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจาก ความนิยมผูกพันนานในแม่น้ำยังเป็นแนวทางการประกอบพิธีกรรมอย่างเคร่งครัดอยู่ในขณะนั้น ส่วนการสร้างโรงอุโบสถนั้น เริ่มมีปรากฏในสมัยของพญาติโลกราช (พ.ศ.1985 – 2030) ขึ้นปกครองเมืองเชียงใหม่ โดยการสนับสนุนพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์แทนนิกายรามัญวงศ์ กระทั่งเมื่อพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์เผยแพร่ไปสู่เชียงตุงแล้ว จึงได้เกิดธรรมเนียมการสร้างโรงอุโบสถและผูกเสมาสมมุติขึ้นมาใช้สำหรับการบวช ความนิยมบวชใหม่ในโรงอุโบสถของวัดฝ่ายป่าแดงมีปรากฏความดังนี้

“...ปีเปกสิ สักกราชได้ 811 ตัว เดือน 7 ออก 8 ค่ำ เห่ง วัน 5 แรกก่ออุโบสถวัดป่าแดง ยามแตรสู่เที่ยงวัน แผ่นดินก็ไหวเป็นปฐมแล เทวบุตร 4 คน กับทั้ง 4 คน ไม่รู้จักก่อนเที่ยงก็แล้ว กรม ตัดไม้เวียงไม้ก็แล้ว วัน 13 ค่ำ เห่ง อังคาร ยามตูดเช้าปกเสา ก็แล้วบวระมวล ยามเที่ยงวัน เดือนเพง เห่ง วัน 5 ปุณณตติถี เจ้าแผ่นดินก็ลงทือหินลูกหนึ่ง ก้อยทิววันออกไสมจิตเถร กิตตนาสิมา ลูกวันออก แผ่นดินก็ไหว ...” (มูลศาสนา ฝ่ายป่าแดง เชียงตุง ฉบับวัดบุพพาราม, หน้า 194 - 195)

พุทธศาสนาในเชียงตุงมีพัฒนาการมาถึงปัจจุบันเป็นเวลา 600 กว่าปี นับเป็นความเชื่อหลักที่อยู่คู่กับสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนมาอย่างยาวนาน จากความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนาอย่างมากรุ่น ส่งผลต่อการสร้างสรรคงานศิลปสถาปัตยกรรมในวัดวาอารามไม่ว่าจะเป็นอาคารสิ่งปลูกสร้าง สิ่งก่อสร้าง งานพุทธศิลป์หรือเครื่องประกอบใช้ในพุทธพิธีกรรม สำหรับภายในอาณาบริเวณของวัดจะพบเห็นว่ามีองค์ประกอบของประเภทงานศิลปสถาปัตยกรรมที่คล้ายคลึง และแตกต่างกันไปจากที่พบเห็นในบ้านเมืองเรา ประการสำคัญ วัดคือ สถานที่ที่สั่งสมตัวนามมรดกทางศิลปสถาปัตยกรรมของพุทธศาสนาที่มีคุณค่ายิ่ง ในบทความนี้แม้ยังไม่สามารถตอบคำถามเกี่ยวกับพัฒนาการของงานศิลปสถาปัตยกรรมได้ทั้งหมด แต่ได้เสนอประเด็นและตั้งข้อสังเกตไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. เชียงตุงซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองการปกครองจากอาณาจักรอื่นมาโดยตลอด และได้รับการเผยแพร่พุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะจากล้านนาและพม่า จึงก่อให้เกิดการรับอิทธิพลและคุณลักษณะขององค์ประกอบของพุทธสถานที่ผสมผสานจากพื้นฐานในสองวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นสำคัญ ทั้งเชียงตุงยังมีกระบวนการพัฒนาภายในวัฒนธรรมของตนเองจนสามารถสร้างสรรค์ “องค์ประกอบพุทธสถานแบบเชียงตุง” ขึ้นมาเอง
2. พุทธศาสนาและงานศิลปสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาในเชียงตุง ยังสืบทอดคุณลักษณะบางประการ อันเป็น “รากเหง้า” ของพุทธศาสนานิกายรามัญวงศ์ (เชียงตุง เรียกว่า หนยางกวง) และพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ (เชียงตุง เรียกว่า หนป่าแดง) ซึ่งมี

ความสำคัญต่อการดำรงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและยึดโยงความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่นๆ ไว้ โดยต่างไปจากวัฒนธรรมศูนย์กลาง (เชียงใหม่-ล้านนา) ซึ่งปัจจุบันไม่เหลือร่องรอยของพุทธศาสนานิกายต่างๆ เลย

3. การติดต่อด้านสัมพันธ์กับบ้านเล็กเมืองน้อยข้างเคียง โดยเฉพาะกลุ่มชาวไทใหญ่ และไทลื้อ ส่งผลต่อ “การถ่ายทอดภูมิปัญญาและการสร้างสรรค์งานฝีมือช่าง” ซึ่งมีข้อสังเกตว่า รูปแบบของงานศิลปสถาปัตยกรรมในเชียงตุงปัจจุบัน มีคุณลักษณะบางประการที่เหมือนกับแบบแผนงานช่างฝีมือและรูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรมของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว

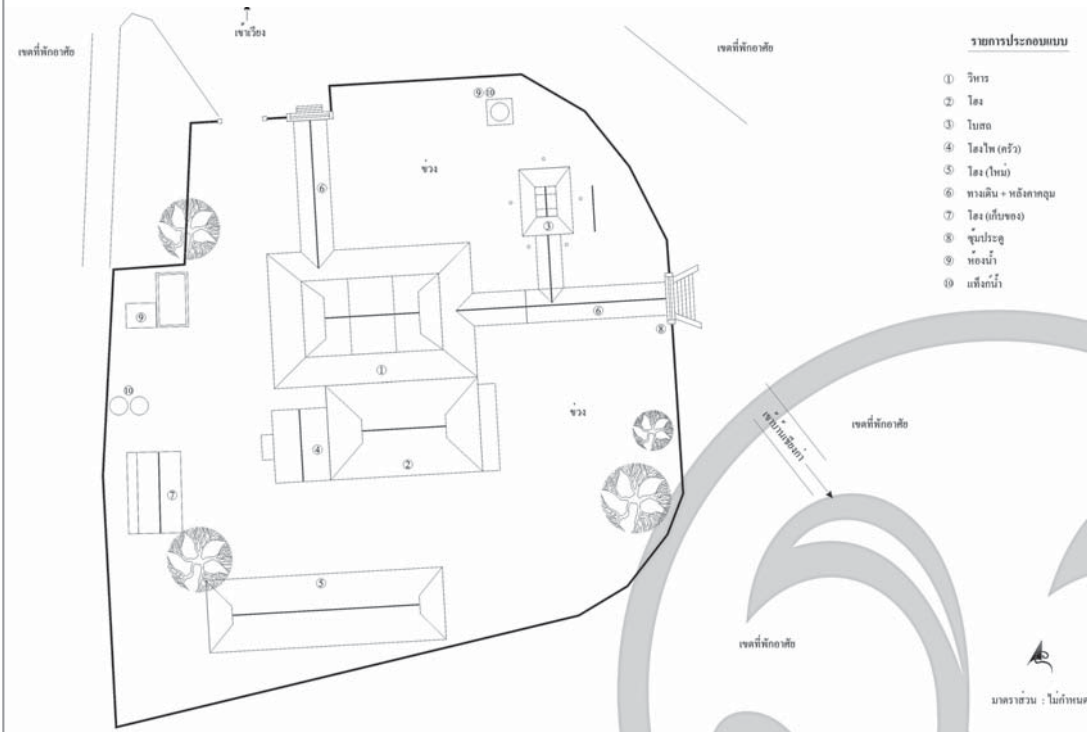
องค์ประกอบพุทธสถานแบบเชียงตุง

งานศิลปสถาปัตยกรรมของพุทธสถานในเชียงตุงนั้น มีการสร้างบูรณปฏิสังขรณ์มาอย่างไม่ขาดสายก็เนื่องด้วย “แนวคิดการสืบต่อพระพุทธศาสนา” เป็นแนวทางปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนชาวเชียงตุง ที่ได้ยึดถือและกระทำสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งการทาบารุงศาสนสถานของชาวเชียงตุงนั้น เห็นได้ชัดว่าส่งผลต่อองค์ประกอบภายในเขตพุทธสถาน โดยผลงานจำนวนมากนั้นพบว่ามีการแต่งเติม เสริมต่อ และซ้อนทับกันมาหลายยุคสมัย จากการศึกษาในระยะแรก สามารถจำแนกองค์ประกอบพุทธสถานแบบเชียงตุงได้ ดังนี้

1. **ศิลปสถาปัตยกรรมหลัก** ได้แก่ วิหาร กุฏิเจดีย์ และอุโบสถ อาคารเสนาสนะประเภทดังกล่าวนี้เป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นมาให้เป็นสิริมงคลถึงพระพุทธเจ้า และสถานที่สำหรับประกอบกิจหรือใช้สอยของพระภิกษุ องค์ประกอบแต่ละส่วนอาจเป็นอาคารเดี่ยวหรือกลุ่มอาคารที่มีการสร้างขึ้นในช่วงระยะเวลาต่างๆ กัน ดังนั้น ผังบริเวณของวัดในปัจจุบันจึงเป็นสภาพทางกายภาพที่สะสมกันมาอย่างต่อเนื่อง กระนั้นก็ตาม กระบวนการคิดในเรื่องผังของพุทธสถานแบบเชียงตุง ก็มีความน่าสนใจ และพัฒนาการจนเป็นแบบ(Styles) ต่างๆ ดังนี้

3 ทวี สว่างปัญญางกูร, พงศาวดารเมืองเชียงตุง, หนังสือแกลงงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าแม่ทิพวรรณ ณ เชียงตุง, 27 มกราคม พ.ศ.2533., หน้า 38.

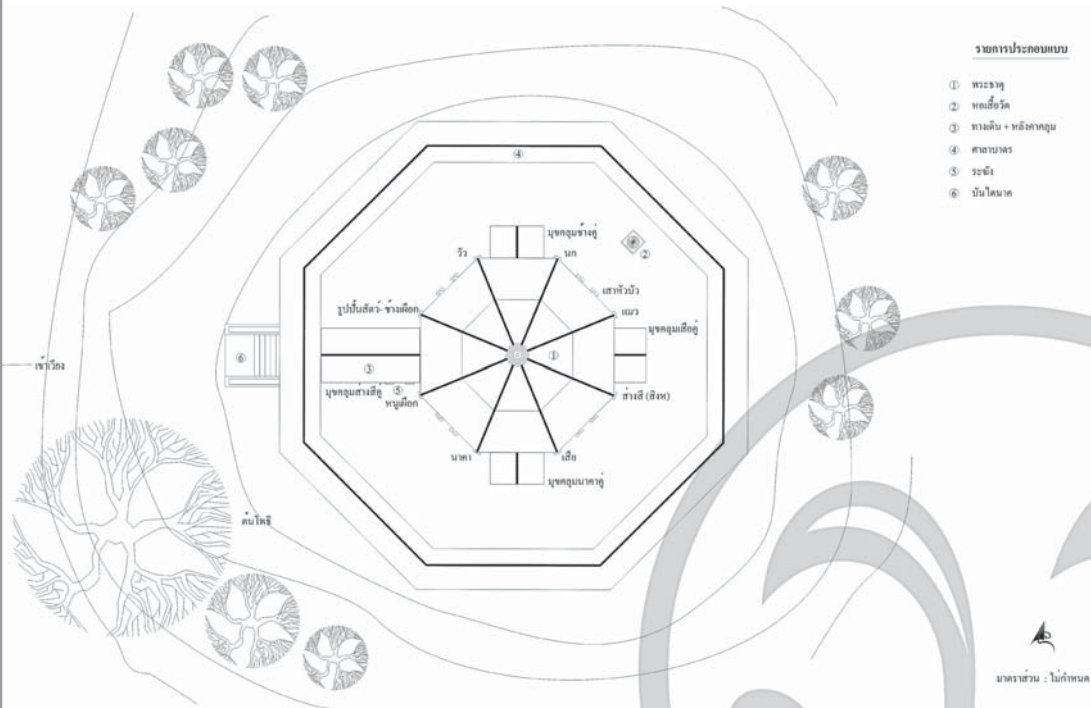
แบบที่ 1 ประกอบด้วยวิหาร และกุฏิ เป็นองค์ประกอบที่จะได้รับการสร้างขึ้นเป็นลำดับแรก ในลักษณะของอาคารคู่แฝด วิหารเป็นอาคารหลัก มีขนาดใหญ่ ตั้งเป็นตำแหน่งศูนย์กลางภายในบริเวณ ส่วนกุฏิจะมีขนาดเล็กกว่าเล็กน้อย ตั้งขนานอยู่ด้านใดด้านหนึ่งเพื่อให้สามารถสัญจรเข้าออกระหว่างกันได้อย่างสะดวก แนวคิดนี้ตอบสนองประโยชน์ใช้สอย 3 ประการ คือ ประดิษฐานพระพุทธรูป ประกอบพิธีกรรม และการอยู่อาศัย

ผังบริเวณวัดเชียงคำ เมืองหนองกุง สร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2419

แบบที่ 2 มีเจดีย์เป็นสิ่งก่อสร้างประเภทเดียว นิยมสร้างบนที่สูง ยอดเนินเขา หรือยอดดอย ชาวเชียงตุงจะเรียกว่า “พระธาตุ” เพราะเชื่อกันว่า เป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ทั้งยังมีตำนานเกี่ยวกับการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าบอกเล่าเรื่องราวชัดเจน ได้แก่ พระธาตุจอมคำ พระธาตุจอมดอย พระธาตุจอมศรี และพระธาตุแสงเมือง

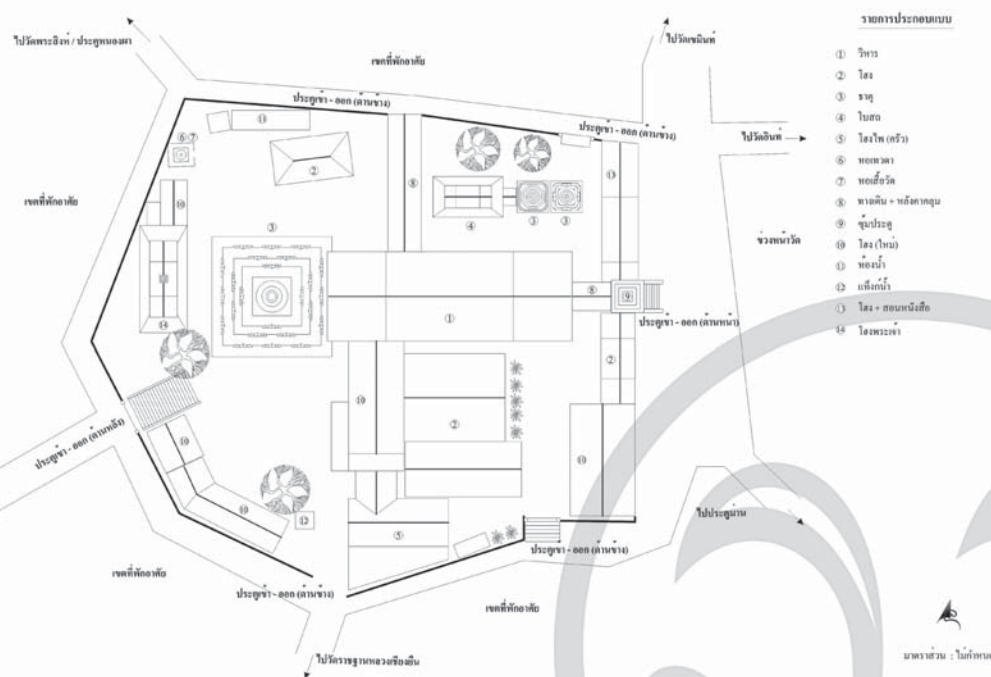
ปัจจุบันพบว่า สถานที่แต่ละแห่ง มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพในอดีต เนื่องจากการเข้าไปอยู่อาศัยของพระภิกษุ จึงมีการสร้างอาคารเสนาสนะอื่นๆ ขึ้นมารองรับการใช้อย่างอื่นด้วย ส่วนเจดีย์หรือพระธาตุยังคงได้รับการรักษาไว้อยู่ในสภาพดีและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวเชียงตุง โดยเฉพาะช่วงเทศกาลหรือประเพณีให้พระธาตุของแต่ละแห่ง

ผังบริเวณพระธาตุหนองกุง

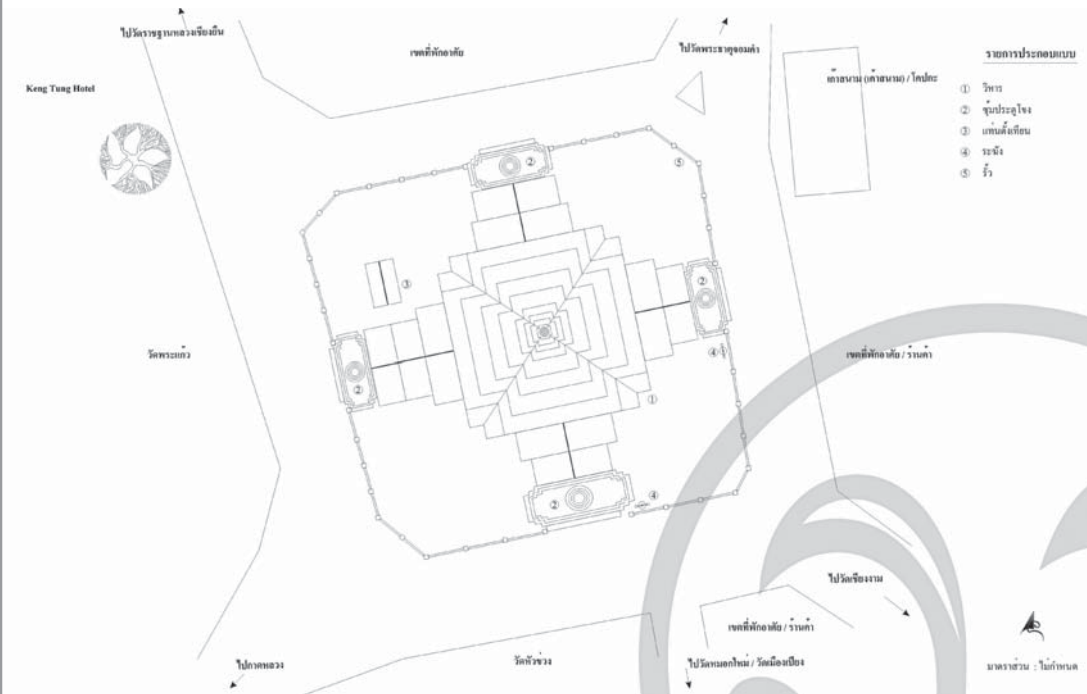
แบบที่ 3 ประกอบด้วยวิหาร เจดีย์ กุฏิ และอุโบสถ เป็นแบบที่พัฒนาขึ้นด้วยกระบวนการวางผังจากแนวความคิดเรื่องตำแหน่งที่ตั้ง ทิศ และแกน โดยมีการจัดวางให้วิหารเป็นอาคารหลัก หันด้านหน้าไปทางทิศตะวันออก และสร้างเจดีย์ (ธาตุ) ไว้ตำแหน่งทางด้านหลังวิหารในแกนเส้นตรง ซึ่งอาจจะประชิดกับผนังอาคารหรือเว้นระยะห่างเล็กน้อย ส่วนกุฏินั้นยังคงนิยมสร้างไว้ประชิดด้านใดด้านหนึ่ง

อุโบสถ ชาวเชียงตุงเรียกว่า “โรงโบสถ” เป็นอาคารที่สร้างขึ้นมาเพื่อประกอบพิธีอุปสมบทพระภิกษุ แทนวิธีการบวชด้วยแพขนานในน้ำ โดยเริ่มปรากฏหลักฐานในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 เมื่อพุทธศาสนาฝ่ายป่าแดงเผยแผ่มาถึงเชียงตุง อุโบสถมีขนาดเล็ก มักจะตั้งเยื้องทางด้านหน้าในลักษณะตัดขวางกับวิหารเป็นสำคัญ ในอดีตอุโบสถจะมีเฉพาะวัดที่เป็นหัวมดโบสถเท่านั้น แต่ปัจจุบันจะพบว่าวัดแต่ละแห่งนิยมสร้างอุโบสถของตนเอง เพื่อประกอบสังฆกรรม โดยไม่ต้องเดินทางไปยังหัวมดตุงเช่นแต่ก่อนมา

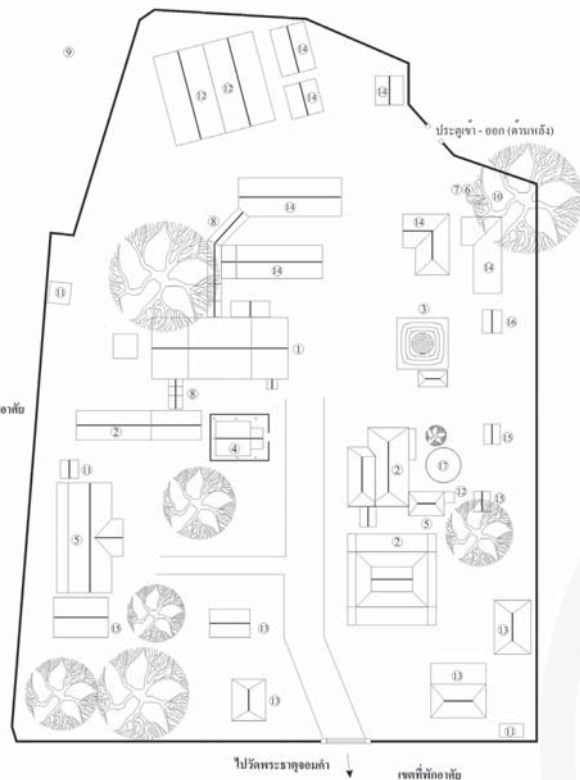
ผังบริเวณวัดพระธาตุจอมคำ หลักฐานภาพถ่ายเก่าสุดปี พ.ศ.2494

แบบที่ 4 เป็นแบบพิเศษ ที่มีเพียงองค์ประกอบเดียว ซึ่งปรากฏเพียงแห่งเดียวในเชียงตุง คือ วัดพระเจ้าหลวง ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นอาคารประดิษฐานพระหามัณีนี พระพุทธรูปจำลองแบบจากเมืองมณฑลเสฉวน สถานที่แห่งนี้ไม่มีพระภิกษุจำพรรษา ไม่มีการประกอบพุทธพิธี แต่เป็นเพียงสถานที่ทางพุทธศาสนารูปแบบหนึ่ง จึงไม่ได้มีความหมายดังเช่นวัดทั่วไป ส่วนการดูแลรักษาน้อยในหน้าที่ความรับผิดชอบของโกปกะ (คณะกรรมการด้านวัฒนธรรมเมืองเชียงตุง) สถานที่แห่งนี้ชาวเชียงตุงให้ความเคารพบูชาพระหามัณีนีเป็นอย่างมาก จึงมีผู้คนมาสักการะกราบไหว้อยู่เป็นประจำทุกวัน ทั้งเกิดความเข้าใจร่วมกันว่าสถานที่แห่งนี้เป็นวัดส่วนรวมของชาวเชียงตุง ที่ต้องร่วมช่วยกันทำนุบำรุงรักษาเป็นสมบัติสาธารณะของเมือง

ผังบริเวณวัดพระเจ้าหลวง สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2472 สมัยเจ้าก้อนแก้วอินแถลง

แบบที่ 5 เป็นแบบอิสระ ที่มีอาคารเสนาสนะแต่ละประเภทกระจายตัวแยกกันอยู่ห่างๆ ไม่กำหนดที่ตั้งแน่นอน สร้างไว้ตามสภาพพื้นที่ที่มีความเหมาะสมเป็นสำคัญ โดยมักจะเป็นวัดใหม่ๆ ที่มีพื้นที่จำกัดหรือที่ดินไม่ราบเรียบเพราะอยู่บนเนินเขา

รายการประกอบแบบ

- ① วิหาร
- ② โส
- ③ ธาตุ
- ④ โบสถ์
- ⑤ โส (ครัว)
- ⑥ หอแถวตา
- ⑦ หอเสี้ยว
- ⑧ ทางเดิน + หลังคาคลุม
- ⑨ คู (เจ้านางนวล)
- ⑩ ต้นโพธิ์
- ⑪ หอมน้ำ
- ⑫ แท่นมน้ำ
- ⑬ โส (โขน)
- ⑭ โส (วัดสนามกัมมฐาน)
- ⑮ โส (เก็บของ)
- ⑯ ศาลาเรียกอีกนัยคือ ใจดี
- ⑰ บ่อน้ำ
- ⑱ วิหารน้อย

ผังบริเวณวัดเขมินท์

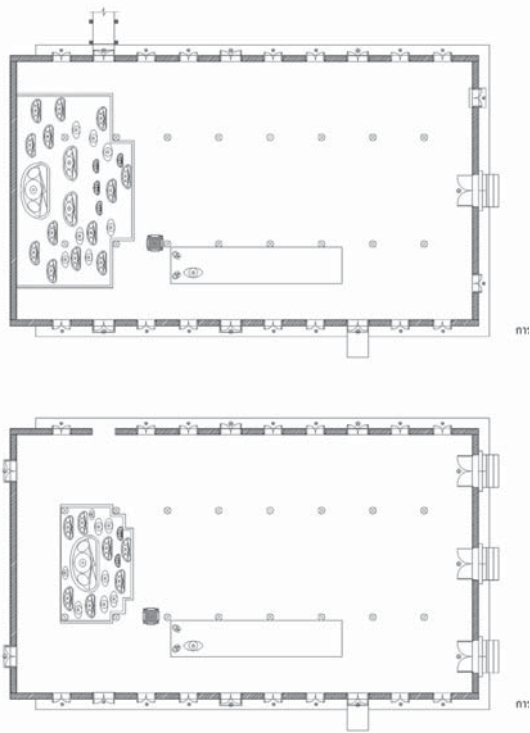
การสร้างเขื่อนดินให้กับญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว (มีนาคม 2552)

2. ศิลปะสถาปัตยกรรมรอง ส่วนศิลปะสถาปัตยกรรมรอง สร้างขึ้นมาเป็นส่วนประกอบที่มุ่งต่อการใช้สอยในกิจกรรมของพระภิกษุ กับเป็นสิ่งปลูกสร้างขนาดเล็กสำหรับคลุมสิ่งก่อสร้างบางประเภท เช่น วิหารน้อย หอพระอุปคุต หอพระสังกัจจายน์ หอพระสวลี กุเจ้าฟ้าเจ้านาง โรงครัว โรงเก็บของ หอน้ำ ศาลา หอเสี้ยว หอแถวตา หอกลอง หอระฆัง หอเจ้าบ้านเจ้าเมือง ชุมประตู่โขง บ่อน้ำ แท่นมน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสิ่งปลูกสร้างแบบชั่วคราวที่มักจะสร้างขึ้นมามีใช้สอยในช่วงเวลาของงานบุญประเพณีของชาวเชียงตุงด้วย เช่น เรือนทาน

องค์ประกอบพุทธสถานแบบเชียงตุง ปรากฏการวางผังในหลายลักษณะ คือ การวางผังตามทิศตะวันออก - ทิศตะวันตก วางผังตามเส้นทางสายการสัญจร และวางผังตามลักษณะภูมิประเทศ อาคารทั้งหมดจะอยู่ในเขตพื้นที่โดยมีรั้วเป็นขอบเขต มักจะสร้างทางเดินมีหลังคาคลุมเชื่อมต่อระหว่างกัน จากประตูโขงด้านหน้าหรือประตูด้านข้างไปยังแต่ละอาคารภายใน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่เข้ามาภายในวัดนั้นสะดวกต่อการสัญจรภายในสามารถหลบแดดหรือฝนได้ ทั้งยังป้องกันเท้าที่ไม่ต้องสัมผัสกับความร้อนและพื้นดินโดยตรง การพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัดในเชียงตุงปัจจุบัน ยังพบว่าผู้คน

นิยมสร้างใหม่หรือปรับปรุงซ่อมแซม แม้โดยเจตนาและความศรัทธาที่ต่อพุทธศาสนา แต่ก็ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับอาคารเสนาสนะอย่างเห็นได้ชัด ส่งผลให้มรดกทางศิลปะสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าบางชิ้นถูกรื้อถอนไปอย่างน่าเสียดาย นับวันปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้จะเห็นกันมากขึ้นในเชียงตุง และมีนัยสำคัญในเรื่องของการสูญเสียมรดกทางวัฒนธรรมไปโดยปริยาย

องค์ประกอบพุทธสถานในเมืองเชียงตุงนั้น มีรูปแบบและแนวความคิดที่ได้รับอิทธิพลการสร้างสรรคงานศิลปะสถาปัตยกรรมไปจากวัฒนธรรมของรัฐศูนย์กลางค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นล้านนา พม่า หรือไทต่างๆ จากประวัติศาสตร์บ้านเมืองที่มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องนั้น ส่งผลต่อพัฒนาการทางด้านศิลปะสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะของตนเองขึ้นมาอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งมีรูปแบบต่างๆ ข้างต้น ในบทความนี้จะจึงใคร่ขอเสนอให้เรียกชื่อในทางวิชาการว่า “องค์ประกอบพุทธสถานแบบเชียงตุง” เพื่อให้นักวิชาการหรือนักคิดทั่วไปเกิดความรู้ ความเข้าใจในงานศิลปะสถาปัตยกรรมเชียงตุง ทั้งยังเป็นกรยกย่องให้เกียรติแก่บรรพชนผู้สร้างรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของเมืองเชียงตุงด้วย

ภาพลายเส้นเปรียบเทียบการวางผังอาคาร(วิหาร)ระหว่างฝ่ายยางกวและฝ่ายป่าแดง

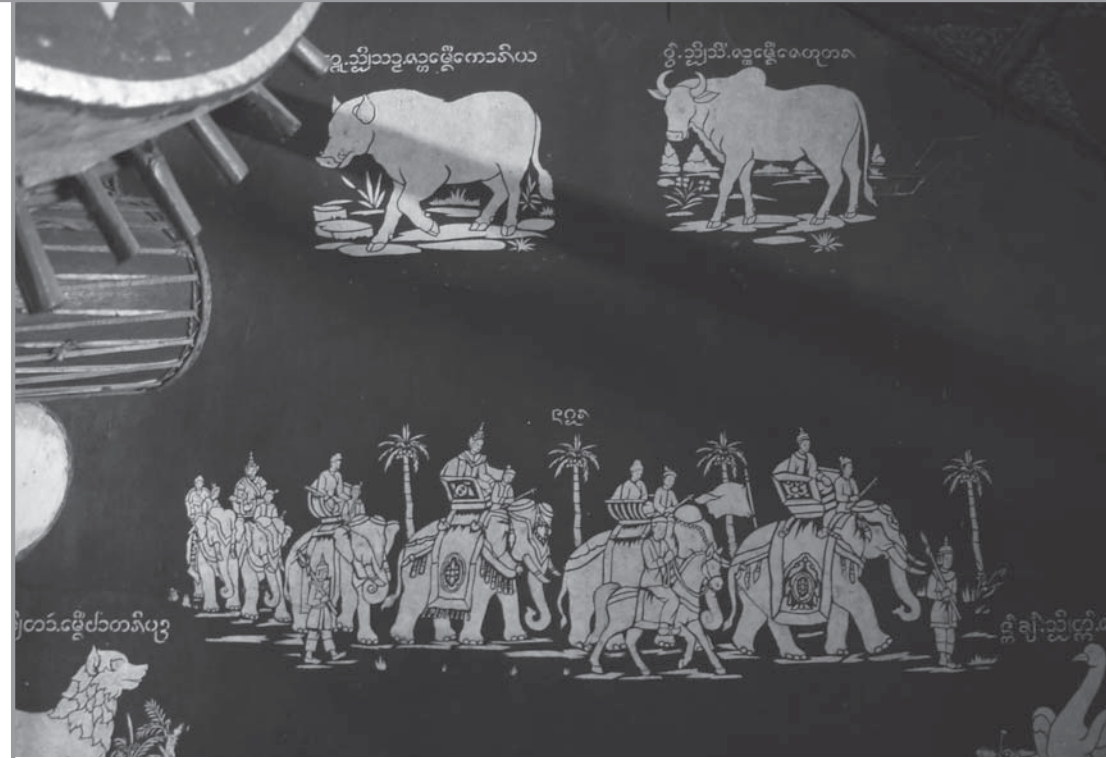
งานศิลปะสถาปัตยกรรมแบบเชียงตุง

งานศิลปะสถาปัตยกรรมแบบเชียงตุง หมายถึง รูปแบบหรือแบบแผนของงานศิลปะสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะปรากฏอยู่ในเมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า ด้วยคุณลักษณะเฉพาะและความแตกต่างไปจากวัฒนธรรมศูนย์กลางที่ส่งอิทธิพลมาแต่อดีต ไม่ว่าจะเป็นลัทธิศาสนาหรือพม่า ทั้งนี้พบว่า พุทธศาสนาในเชียงตุง ปัจจุบันนี้ยังคงแบ่งเป็นฝ่ายยางกวและฝ่ายป่าแดงดังเช่นแต่โบราณกาลมา ซึ่งต่างฝ่ายต่างรักษาแนวทางปฏิบัติของตนเองอย่างไม่คลาดเคลื่อน นับเป็นปรากฏการณ์ที่ชี้ชัดได้ประการหนึ่งว่า พุทธศาสนาในเชียงตุงได้สืบสายต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง เป็นเส้นสายทางวัฒนธรรมความเชื่อที่ดำรงอยู่คู่กับสังคมเมืองเชียงตุง ดังนั้นคุณลักษณะดั้งเดิมของพุทธศาสนาจึงสามารถสืบค้นได้จากเมืองแห่งนี้ได้อย่างไม่ต้องมีข้อสงสัย

ความแตกต่างระหว่างสองฝ่ายนี้ เห็นได้ 3 ประการ⁴ ดังนี้ หนึ่ง การสวดที่มีความต่างในเรื่องของตัวอักษร ยังคงเป็นไปดังเช่นแต่โบราณกาลมา สอง การประกอบสังฆกรรมยังคงสังกัดและเดินทางไปยังหัวโบสถ์ของฝ่ายตนเองเท่านั้น รวมถึงการรับกนิมนต์ที่ต้องเลือกพระภิกษุจากฝ่ายของตนเอง และ สาม งานสถาปัตยกรรมมีความแตกต่างในเรื่องของแผนผังภายในวิหาร คือ ฝ่ายยางกวจะสร้างแท่นแก้ว (ฐานชุกชี) ไว้ประชิดกับผนังด้านหลังวิหาร ส่วนฝ่ายป่าแดงจะเว้นพื้นที่ผนังไว้หนึ่งช่วงเสา แล้วสร้างแท่นแก้วระหว่างช่วงเสาที่สองกับสาม ดังนั้นจึงมีพื้นที่ว่างด้านหลังองค์พระประธาน สามารถใช้เป็นพื้นที่เก็บของ เดินผ่าน หรือสร้างประตูเข้าออกได้

ฝ่ายยางกว มี 10 แห่ง วัดอินท์เป็นหัวโบสถ์ วัดยางกว วัดเชียงลาน วัดเชียงก่า วัดหกวาด

4 สัมภาษณ์ พ่อหนานสาม (ปูอาจารย์วัดยางกว) อายุ 65 ปี, บ้านยางกว เขต 4 เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ.2552 .

ภาพจิตรกรรมลายคำเรื่องเวสันตรชาดก ก้นพื้นคร

วัดมอนฆาง วัดหัวขัวยาลอ วัดเพยรุ่ง(เก่า) วัดเพยรุ่งใหม่ และวัดธัมมวงค์

ฝ่ายป่าแดง มี 3 หัวโบสถ์ คือ หนึ่ง หัวโบสถ์วัดราชฐานหลวงเชียงยีน ประกอบด้วย วัดจอมคำ วัดเขมินท์ วัดพระสิงห์ วัดน้อยนอ วัดกะก่า วัดเชียงอิง วัดพระธาตุเจดีย์ วัดยางลอ และวัดครองเมือง สอง หัวโบสถ์วัดหัวช่วง ประกอบด้วย วัดเชียงงาม วัดเชียงจัน วัดอโสก วัดเชียงชุม วัดพระธาตุแสงเมือง วัดบ่อกูด วัดสุกมา และวัดเชียงเหล็กใหม่ สาม หัวโบสถ์วัดป่าแดง ประกอบด้วย วัดจอมใหม่ วัดป่าหลิม วัดหนองกุ่ม วัดเชียงแล วัดมอนเรือ และวัดหนองคำ

แม้ว่าพุทธศาสนาจะเผยแผ่มาอย่างยาวนานกว่า 600 ปี แต่การศึกษาเบื้องต้นที่ผ่านมา ทราบว่างานศิลปะสถาปัตยกรรม ถูกสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์มาในช่วง 150 ปี เป็นส่วนใหญ่ โดยมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากในช่วง 60 ปีหลัง อันเป็นช่วงเวลาที่ยังคงเป็นส่วนของสหภาพพม่าอย่างสมบูรณ์ เกิดความนิยมรูปแบบงานศิลปะสถาปัตยกรรม และการตกแต่งอาคารแบบพม่า เช่น การใส่ยอดปราสาทกลางสันหลังคาวิหาร

แบบเชียงตุง พร้อมงานฉลุสังกะสีตามชั้นหลังคาไม่ว่าจะเป็นสันหลังคา บานลม เชิงชาย หรือโก่งคิ้ว เป็นต้น

บทความนี้ขอเสนองานศิลปะสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบหลัก ดังนี้

วิหาร

วิหาร เป็นสถาปัตยกรรมหลักที่สร้างขึ้นก่อนในทุกวัด จากนั้นอาคารเสนาสนะอื่นที่สร้างภายหลังจะถูกกำหนดให้ที่ตั้งสัมพันธ์กับตำแหน่งของวิหารอย่างมีแบบแผน วิหารเชียงตุงสร้างเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญของวัด และตอบสนองต่อการใช้สอยอย่างเอนกประสงค์ เช่น ประกอบพุทธพิธีกรรมของพระภิกษุ ประกอบพิธีบรรพชาสามเณร งานประเพณีทางพุทธศาสนา การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฐาน สถานที่พักค้างแรมของผู้เดินทางไกล รับกนิมนต์ นั่งสวดภาวนา รับประทานอาหาร เป็นต้น วิหารจึงถูกใช้สอยตลอดเวลา อีกทั้งต้องสามารถรองรับผู้คนจำนวนมากที่มาประกอบพิธี ทำให้ขนาดของวิหารเชียงตุงมีความใหญ่โตเป็นพิเศษ

อุโบสถ

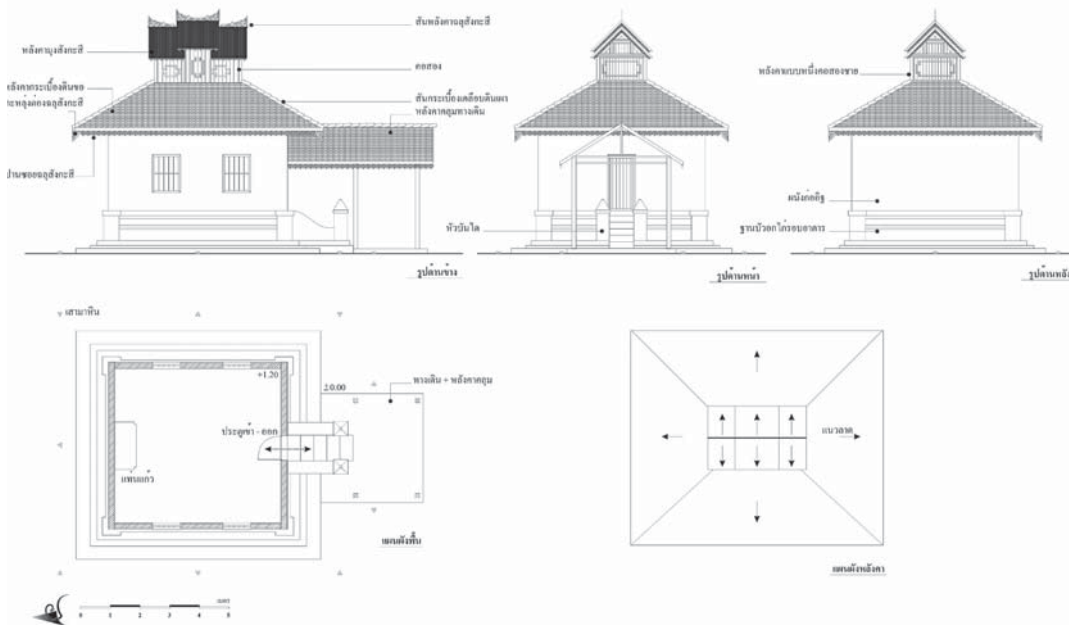
ในเชียงตุง เรียกว่า โบสถ เป็นอาคารใช้สอย ประกอบพิธีสังฆกรรม สวดปาฏิโมกข์ ประกอบการอุปสมบทพระภิกษุสงฆ์ ในอดีตโบสถจะมีและตั้งอยู่ที่วัดหัวหมวดโบสถเท่านั้น แต่ในปัจจุบันพบว่ามีความนิยมสร้างกันไว้เองในแต่ละวัด เนื่องจากไม่ต้องการเดินทางไปยังที่ห่างไกลเพื่อประกอบสังฆกรรมในวันเดือนเบ็ง(เพ็ญ)และเดือนดับ ทั้งจำนวนพระภิกษุที่มีจำนวนมากขึ้น หากจะไปประกอบสังฆกรรมยังหัวหมวดโบสถทั้งหมดแล้ว สถานที่คงไม่เพียงพอ เพราะโบสถเป็นเพียงอาคารขนาดเล็ก วัดแต่ละแห่งมักจะส่งตัวแทนไปร่วมประกอบพิธีในแต่ละโอกาส ส่วนจำนวนพระภิกษุที่เหลือก็สามารถประกอบพิธีภายในวัดของตนเองได้

โบสถแบบเชียงตุง มีสองแบบ คือ พัทธสีมา และอุทกเสมา มีขนาดเล็กที่สามารถเข้าไปประกอบพิธีกรรมได้ประมาณ 15 รูป โบสถแบบพัทธสีมา จะกำหนดขอบเขตด้วยแท่งหิน ก้อนหิน หรือก้อนอิฐ อย่างไรก็ตามหนึ่งก็ได้ โดยฝังให้โผล่จากพื้นดินไว้โดยรอบ

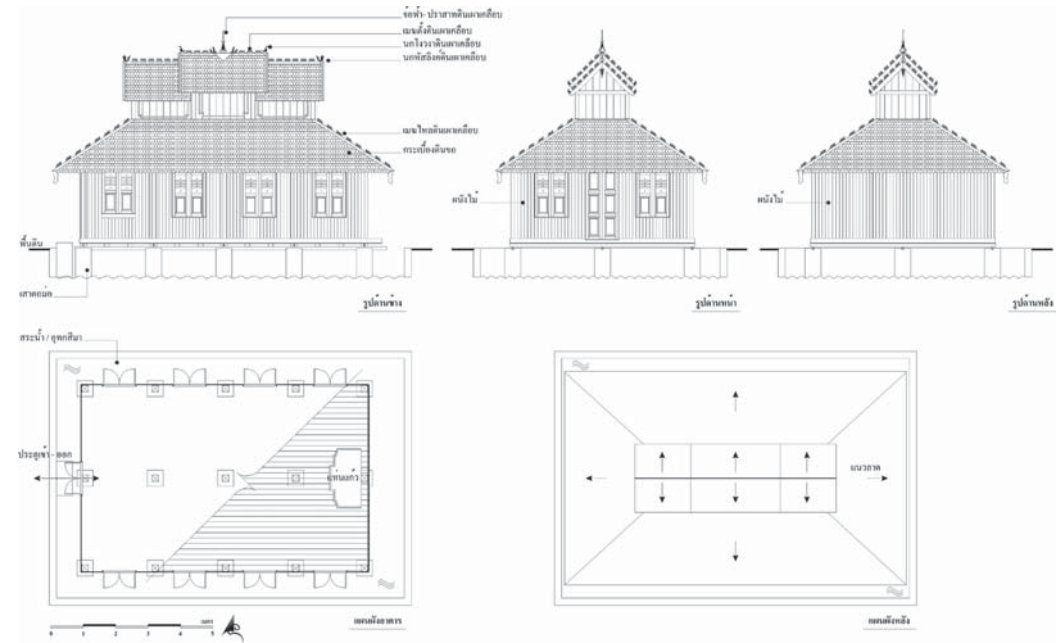

โบสถวัดเชียงก่า

ของตัวอาคาร เพื่อแสดงถึงขอบเขตสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หากเป็นโบสถแบบอุทกเสมา จะขุดสระน้ำขึ้นมาในบริเวณของวัดหรืออาจใช้หนองน้ำที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง สร้างอาคารไว้กลางสระน้ำ ทำการสมมติผืนน้ำโดยรอบเป็นขอบเขต หากเมื่อจะประกอบพิธีกรรมเมื่อใดก็จะใช้บันไดวางพาดเดินข้ามไป โบสถเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา มีข้อห้ามไม่ให้สตรีเพศเข้าไป

ภาพลายเส้นแบบสถาปัตยกรรมโบสถวัดเชียงก่า

ภาพลายเส้นแบบสถาปัตยกรรมโบสถวัดเชียงก่า

ในบริเวณโดยเด็ดขาด หากมีการประกอบพิธี จะต้องนั่งฟังการสวดอยู่บริเวณรอบๆ เท่านั้น

โบสถ สร้างโดยใช้วัสดุที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ปัจจุบันจึงมักเห็นรูปแบบส่วนใหญ่สร้างที่เป็นก่ออิฐถือปูน ลักษณะทั่วไปเป็นอาคารทรงโรง หลังคาแบบสองชาย โดยชั้นล่างเป็นทรงปั้นหยาปกคลุมสอง ส่วนชั้นบนเป็นจั่วซ้อนชั้น นิยมประดับลวดลายฉลุโลหะบนหลังคาเช่นเดียวกับวิหาร พื้นอาคารยกสูงจากระดับพื้นดินภายนอก ในผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดประมาณ 4 x 6 เมตร ใช้ประตูเข้าออกเพียงทางเดียวเท่านั้น บางแห่งมักสร้างมุขหลังคาคลุมบันไดรวมถึงทางเดินไปยังวิหารหรืออาคารอื่นๆ

ห้องภายในเป็นห้องโล่งๆ มีแท่นแก้วประดิษฐานพระพุทธรูปประธานไว้สำหรับกราบไหว้บูชาและประกอบพิธีกรรม ผังภายในอาจปล่อยให้ว่างหรือบางหลังจะทำการตกแต่งด้วยภาพจิตรกรรมลายคำก็ได้

โบสถกลางน้ำ วัดบ้านหะ เอ็งยางลอ

พระธาตุจอมศรี แห่งธาตุไผ่

เจดีย์

เจดีย์ เป็นสิ่งก่อสร้างเพื่อการสักการบูชาที่พบได้ในทุกสังคมและวัฒนธรรมที่มีการนับถือพุทธศาสนา ชาวเชียงตุงเรียกว่า พระธาตุหรือธาตุ คุณลักษณะทั่วไปนั้นรับอิทธิพลด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมจากแบบเจดีย์ล้านนาและแบบเจดีย์มอญ – พม่า นิยมสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูนปิดแผ่นทองเหลืองหรือทาสีทองวิทยาศาสตร์ส่วนที่เป็นการปิดทองคำเปลวแผ่นนั้นมักจะใช้กับส่วนขององค์ระฆังขึ้นไปถึงส่วนยอดเท่านั้น พระธาตุนั้นมีความแตกต่างจากธาตุโดยทั่วไป ด้วยเหตุที่เชื่อกันว่าพระธาตุเป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนธาตุเป็นสิ่งก่อสร้างสำหรับการระลึกกราบไหว้เคารพบูชาถึงคุณอำนาจของพระพุทธเจ้าซึ่งการสร้างธาตุในสมัยหลังจะทำการเลือกที่ตั้งบริเวณใดบริเวณหนึ่งภายในวัดนั้นๆ โดยไม่ต้องให้อยู่ในตำแหน่งด้านหลังวิหารในแกนตะวันออก – ตะวันตก ก็ได้

พระธาตุ ในเชียงตุงมีตำนานรองรับเรื่องราวการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีพุทธทำนายกล่าวถึงการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์ในอนาคต จึงยอมส่งผลต่อความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่นั้นๆตามไปด้วย การเดินทางไกลเพื่อสักการบูชาตราบนานเท่าที่มีโอกาส นั้นส่งผลต่อการความเชื่อมั่นและสามารถดำรงชีวิตตาม

แนวทางความเชื่อของพุทธศาสนาได้อย่างราบรื่น เช่น พระธาตุเปียงไจย (ไจย – ไชย) เชื่อว่าจะมีโชคมีชัยในการเดินทาง ส่วนพระธาตุจอมคำ (คำ – ทองคำ) เชื่อว่าทำให้มีโชคลาภเงินทอง เป็นต้น ความศักดิ์สิทธิ์ส่งผลต่อเนื่องการกำหนดประเพณีการไหว้พระธาตุขึ้นในสังคมเมืองเชียงตุงกันสืบมา⁶ ดังเช่น พระธาตุจอมคำ และพระธาตุจอมดอย เดือน 7 มน (วิสาขบูชา) พระธาตุเจดีย์หนองผา เดือน 4 มน (มาฆบูชา) พระธาตุจอมศรี เดือน 9 มน (อาฬหบูชา) เป็นต้น

รูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมเจดีย์เชียงตุง ได้รับอิทธิพล แนวคิด และคุณลักษณะทางกายภาพจากสามกลุ่มวัฒนธรรม คือ กลุ่มล้านนา กลุ่มพม่า (มอญ) และกลุ่มไทลื้อ เจดีย์ที่พบเห็นในเชียงตุงส่วนใหญ่เป็นการสร้างใหม่ในช่วงหลังไม่เกิน 100 ปี ส่วนที่มีอายุเก่าแก่นี้ มักจะเป็นตัวงานที่ได้รับการบูรณะต่อเติมแล้วทั้งสิ้น ซึ่งย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปทรงและรายละเอียดทางศิลปะสถาปัตยกรรมไปโดยปริยาย ทั้งยังเห็นได้ชัดว่า เกิดความนิยมตกแต่งและใช้องค์ประกอบตามแบบมอญ – พม่าเป็นสำคัญ ในบทความนี้จะขอนำเสนอให้เห็นถึงเจดีย์เชียงตุงแบบต่างๆ โดยแบ่งออกตามคุณลักษณะทางกายภาพขององค์เจดีย์เป็น 4 แบบ ดังนี้

แบบที่ 1 เจดีย์ยอดเดียว เป็นลักษณะที่มีเจดีย์ยอดเดียวตั้งอยู่บนฐาน พบจำนวนมากที่สุด

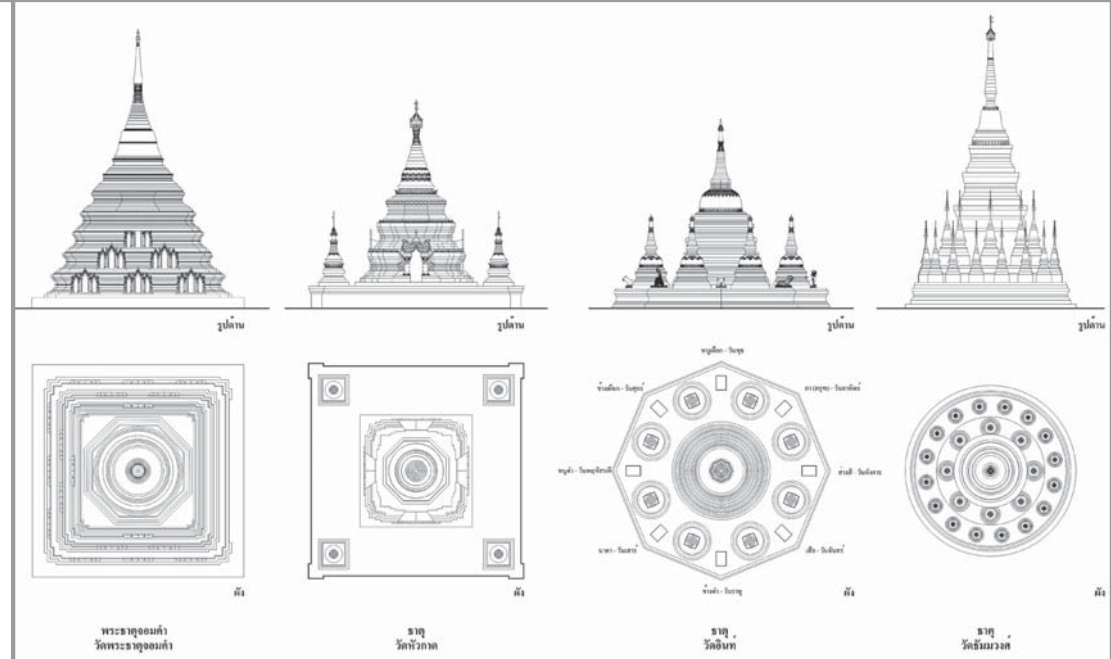
แบบที่ 2 เจดีย์ห้ายอด เป็นลักษณะที่มีเจดีย์ประธานตั้งกลาง และเจดีย์ขนาดเล็กอีกสี่องค์ตั้งอยู่ที่มุมของฐานชุดเดียวกัน

แบบที่ 3 เจดีย์แปดยอด เป็นลักษณะที่มีเจดีย์ประธานตั้งกลาง และเจดีย์ขนาดเล็กอีกแปดองค์ตั้งรายล้อมอยู่บนฐานชุดเดียวกัน

แบบที่ 4 เจดีย์สิบห้ายอด เป็นลักษณะที่มีเจดีย์ประธานตั้งกลาง ล้อมรอบด้วยเจดีย์ขนาดเล็กอีกแปดองค์บนฐานชุดเดียวกัน ถัดออกมาบนฐานลดระดับมีเจดีย์ขนาดเล็กล้อมอีกรอบจำนวนสิบหกองค์

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์เป็นทรงระฆังแบบต่างๆ ที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมจากล้านนา มีสองลักษณะ คือ เจดีย์ทรงระฆังกลมแบบลังกา และเจดีย์ทรงระฆังแปดเหลี่ยม ส่วนที่พบเป็นจำนวนมากนั้นเป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบ

6 สัมภาษณ์จายโหลง บ้านก้งนาปูหลอย, เขต 4 เมืองเชียงตุง, 8 พฤษภาคม พ.ศ.2552.

ภาพลายเส้นเปรียบเทียบรูปแบบเจดีย์แบบต่างๆ

ของเจดีย์แบบพม่า – มอญ มีสองลักษณะ คือ เจดีย์ทรงระฆังถ้วยคว่ำ ปากผาย และเจดีย์ทรงระฆังกรวยสำหรับเจดีย์รุ่นหลังจะพบแบบที่มีความคล้ายคลึงกับเจดีย์ทรงหน่อซึ่งนิยมกันมากในแบบศิลปะของชาวไทลื้อ แต่ก็เป็นจำนวนไม่มากนัก นอกจากนี้ยังปรากฏการลอกเลียนแบบอย่างจากเจดีย์พุทธคยาที่เป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยม ซึ่งเป็นศิลปะสถาปัตยกรรมแบบอินเดีย

การกำหนดอายุของเจดีย์เชียงตุงนั้น ปรากฏหลักฐานกล่าวถึงมาพร้อมกับการเผยแพร่พุทธศาสนาจากล้านนา ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งสันนิษฐานว่า รูปแบบเจดีย์รุ่นแรกๆน่าจะมีคุณลักษณะเช่นเดียวกับที่สร้างนิยมสร้างกันในเมืองเชียงใหม่ โดยต่อเนื่องไปถึงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 จากนั้นเมื่อความสัมพันธ์และอำนาจทางการเมืองเปลี่ยนไปเป็นของอาณาจักรพม่าแล้ว การติดต่อหรือนำรูปแบบของเจดีย์แบบพม่า – มอญ น่าจะถูกนำเข้ามามีด้วยจากราวกลางพุทธศตวรรษที่ 22 – กลางพุทธศตวรรษที่ 25 ส่วนรูปแบบเจดีย์แบบไทลื้อนั้น เป็นเพียงความนิยมเฉพาะกลุ่มที่มาพร้อมกันกับการเคลื่อนย้ายผู้คนมาตั้งถิ่นฐานภายหลังพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา จากที่กล่าวมานี้ พอละเห็นมองเห็นภาพได้ว่า รูปแบบเจดีย์เชียงตุงนั้นคงพบคุณลักษณะเด่นจากกลุ่มวัฒนธรรมอื่นที่มีต้นแบบ

และถ่ายทอดมาเป็นสำคัญ ส่วนพัฒนาการที่เกิดขึ้นเองภายในและเป็นแบบเชียงตุงเท่านั้น ยังคงต้องมีการค้นคว้าศึกษาหาคุณลักษณะกันต่อไป

เจดีย์ตามความเชื่อในสังคมและวัฒนธรรมเชียงตุง พบว่า มีความเชื่ออยู่สองประการ คือ การเป็นตัวแทนของธาตุ⁷ ทั้ง 4 คือ พระธาตุแสงเมืองแทนดิน พระธาตุจอมศรีแทนน้ำ พระธาตุจอมดอยแทนลม และพระธาตุจอมคำแทนไฟ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวยังไม่พบว่าปรากฏอยู่ในเอกสารจารึกหรือตำนานใด และอาจเป็นเพียงการสร้างชุดขององค์ความรู้ใหม่ในชั้นหลังเท่านั้น ส่วนอีกความเชื่อหนึ่งเกี่ยวกับวันและทิศทั้งแปด อันเป็นการนำเอาโหราศาสตร์มาเชื่อมโยงกับการสร้างองค์ประกอบของเจดีย์ของพุทธศาสนา ซึ่งนำเอาสัญลักษณ์มาสร้างเป็นรูปสัตว์ประดับกับองค์เจดีย์ดังนี้ วันอาทิตย์ – กา (ครุฑ) ทิศตะวันออก, วันจันทร์ – เสือ ทิศตะวันออกเฉียงใต้, วันอังคาร – สิงห์ ทิศใต้, วันพุธ – ช้างไม่มีงา ทิศตะวันตกเฉียงใต้, วันพฤหัสบดี – หนูเผือก ทิศตะวันตก, วันศุกร์ – หนูดำ ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ, วันเสาร์ – นาคา ทิศเหนือ, วันราหู – ช้างมีงา ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

7 สัมภาษณ์จายโหลง บ้านก้งนาปูหลอย, เขต 4 เมืองเชียงตุง, 9 พฤษภาคม พ.ศ.2552.

โรง

โรงหรือกุฏิ เป็นอาคารเสนาสนะที่สร้างสำหรับเป็นที่พักอาศัยนอนหลับพักผ่อนของพระภิกษุสามเณรของวัดนั้นๆ โรงนิยมสร้างเป็นอาคารเดี่ยวประชิดข้างซ้ายหรือขวาของวิหาร สร้างด้วยวัสดุตามยุคสมัยอาจเป็นไม้ อีฐ ปูน หรือดินก็ได้ เน้นตอบสนองการใช้สอยเป็นสำคัญ ขนาดของโรงจะเล็กกว่าวิหาร อาจมีขนาดเท่ากันในลักษณะอาคารแฝด แต่จะไม่ทำการตกแต่งเครื่องประดับหลังคาตั่งเช่นวิหาร ภายในกันผนังแบ่งเป็นห้องๆ อย่างน้อยต้องมีห้องส่วนตัวของเจ้าอาวาสหนึ่งห้อง นอก

โรงวัดเชียงก่า สร้างเมื่อปี พ.ศ.2501

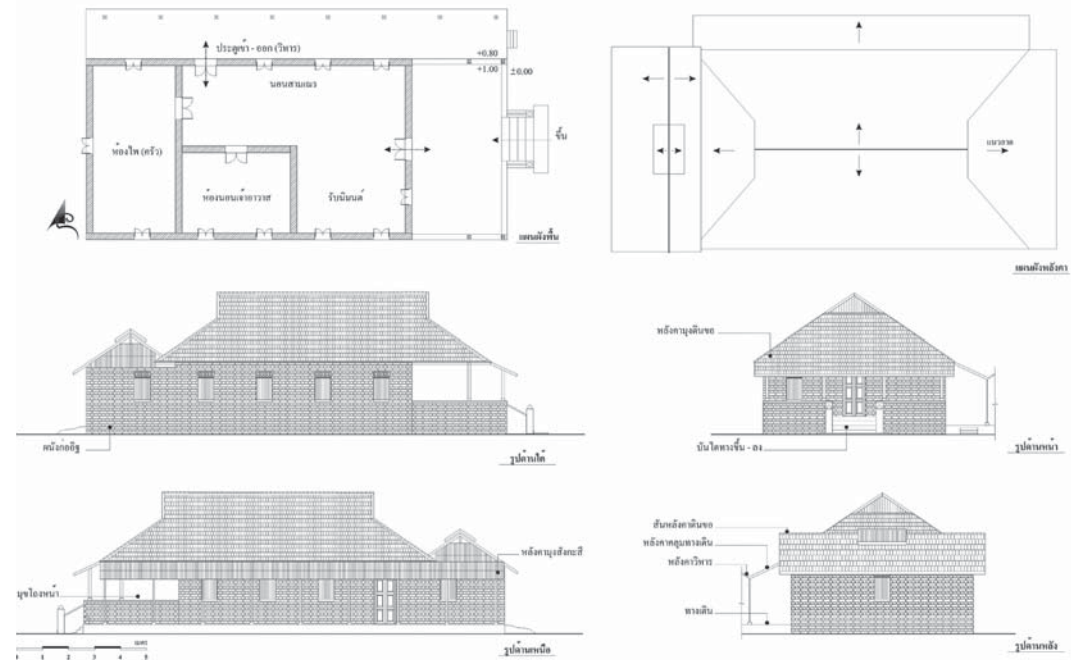
เหนือจากนี้ อาจกันห้องตามจำนวนสำหรับพระภิกษุหรือสามเณรที่จำวัดนั้นๆ โดยการขึ้นด้วยผ้าธรรมดาหรือก่อผนังก็ได้หรืออาจปล่อยให้โล่งตลอดพื้นที่ก็มี

โรง มีส่วนต่อด้านหลังเป็นห้องครัว (ห้องไฟ) สำหรับการจัดเตรียมอาหารของเหล่าพระภิกษุสามเณรของวัดในยามปกติ และจะถูกใช้เป็นสถานที่ประกอบหรือจัดเตรียมอาหารในงานประเพณีต่างๆ ของวัดซึ่งผู้คนจะมาช่วยกันทำงานภายในวัดอย่างแข็งขันโดยเฉพาะกลุ่มหนุ่มสาว

ปัจจุบันวัดในเชียงตุง มีการสร้างโรงขึ้นมาใหม่ๆ ด้วยสาเหตุที่โรงเก่าทรุดโทรมลงหรือจำนวนพระภิกษุสามเณรเพิ่มมากขึ้นหรืออื่นๆ โดยนิยมสร้างเป็นรูปแบบของอาคารสมัยใหม่ ชั้นเดียวหรือหลายชั้น อาคารใหม่ๆ เหล่านั้นเป็นองค์ประกอบในเขตพุทธสถานที่เพิ่มมา และส่งผลต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพของบริเวณวัดที่เกิดความแตกต่างในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม

เครื่องประดับตกแต่งและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

หลังคาเป็นจุดเด่นหนึ่งของสถาปัตยกรรมเชียงตุง ด้วยขนาดและรูปทรงที่ใหญ่โต มีการซ้อนชั้นกันหลายลักษณะ ตามชั้นหลังคานั้นเองที่จะพบว่า มีการตกแต่งด้วยเครื่องประดับประเภทงานเครื่องปั้นดินเผาเคลือบ งานสลักไม้ และงานฉลุโลหะ เป็นองค์ประกอบ

ภาพถ่ายเส้นโรงวัดเชียงก่า

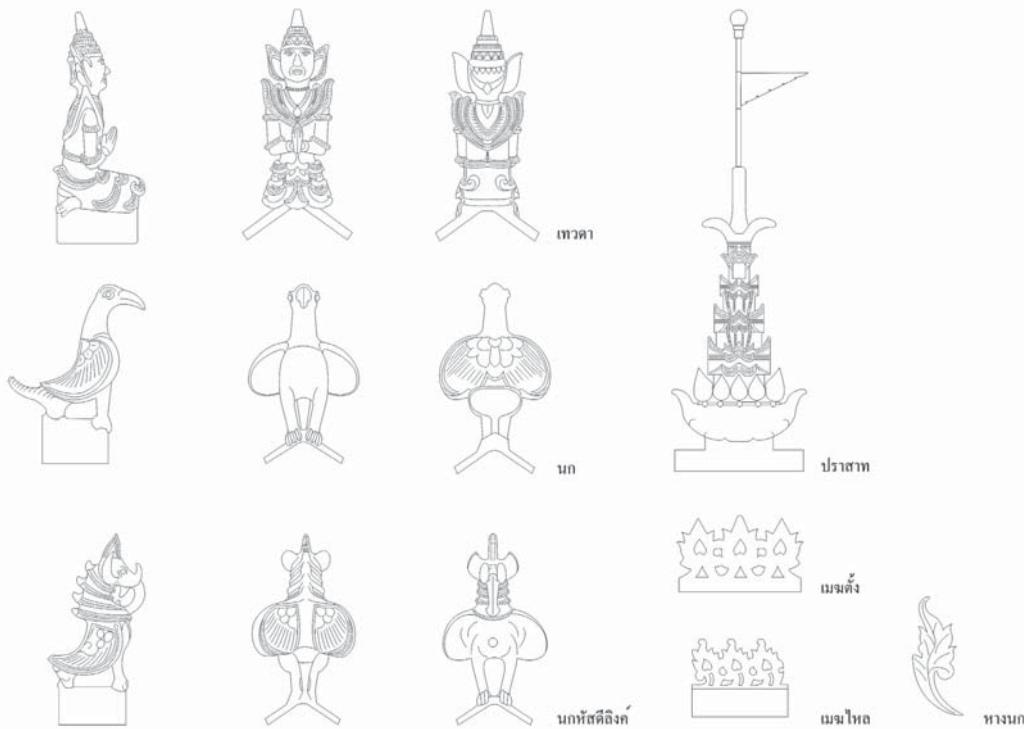
ทางสถาปัตยกรรมของอาคารทางพุทธศาสนาทั้งที่เป็นแบบเชียงตุงและรับอิทธิพลภายนอกเข้ามาปรับใช้

งานเครื่องปั้นดินเผาเคลือบ เป็นงานตกแต่งบนแนวสันหลังคา โดยมีองค์ประกอบ คือ ปราสาทเมฆดั่ง(เมฆา) เมฆไพล และซ้อฟ้า (รูปเทวดานกหัสดีลิงค์ นกโง้ง) เครื่องประดับสันหลังคาดังกล่าวนี้แต่เดิมนั้นใช้ร่วมกันกับกระเบื้องดินขอ ซึ่งจะให้ความกลมกลืนในเรื่องของวัสดุ แต่ปัจจุบันจะพบว่าการปรับเปลี่ยนในส่วนของวัสดุผนังหลังคาเป็นกระเบื้องลอนสีซึ่งจะให้ดูแปลกตาไปบ้าง

งานสลักไม้ เป็นงานตกแต่งตามโครงสร้างเครื่องบนตัวอาคารทั้งภายในและภายนอก ซึ่งมีความแตกต่างไปในรายละเอียดของแต่ละอาคาร องค์ประกอบหนึ่งซึ่งมีลักษณะเฉพาะและพบได้ในอาคารประเภทวิหารเชียงตุง คือ ก้าง หรือ มีความหมายว่า ค้ำ อยู่ตำแหน่งหัวเสาต้นในใต้ซ้อหัวเสา ก้างนี้จะสลักลวดลายและปิดทองไว้อย่างสวยงาม เช่น ลายกระหนก ลายช้างลายปลา และลายสัตว์ครึ่ง (หัวมังกร มีเขากวาง ลำตัวมีปีกเหมือนนก และลำตัวเป็นปลา)

นอกจากนี้ภายในอาคารยังนิยมปิดเพดาน ซึ่งจะทำให้การประดับประดาด้วยลวดลายที่เรียกว่า ดาวเพดานงานสลักไม้รูปกลีบบัวที่ประกอบกันเป็นดาวแตกต่างกัน ตกแต่งด้วยกระจกหรือลวดลายปิดทอง ซึ่งสร้างความสวยงาม จำลองภาพของดวงดาวอันนับไม่ถ้วนท้องฟ้าหรือจักรวาลนั่นเอง

งานฉลุโลหะ เป็นงานตกแต่งบนแนวสันหลังคาและใต้ชายคา ใช้แผ่นทองเหลือง สังกะสีหรือแผ่นอลูมิเนียม งานประเภทนี้เป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลจากแบบศิลปะของไทยใหญ่กับพม่ามาตกแต่งกับอาคารทางพุทธศาสนาแบบเชียงตุง ซึ่งให้ความงามและความหรูหราภาพของอาคารจึงเปรียบเสมือนวิมานหรือปราสาทตามแนวคิดทางสถาปัตยกรรมของชาวไทใหญ่และพม่า มีองค์ประกอบ คือ ปราสาทประดับฉัตร ซ้อฟ้า เมฆไพล เมตัง บันลม ปานขอย พอง และปานตอง ส่วนรายละเอียดของลวดลายจะพบว่ามีค่านิยมลวดลายกระหนก ใบไม้ พรรณไม้ เป็นหลัก ส่วนรูปสัตว์นั้นพบบ้างในสัตว์จำพวก นาค นก หรือสัตว์หิมพานต์ เช่น กิณรี กิณรี

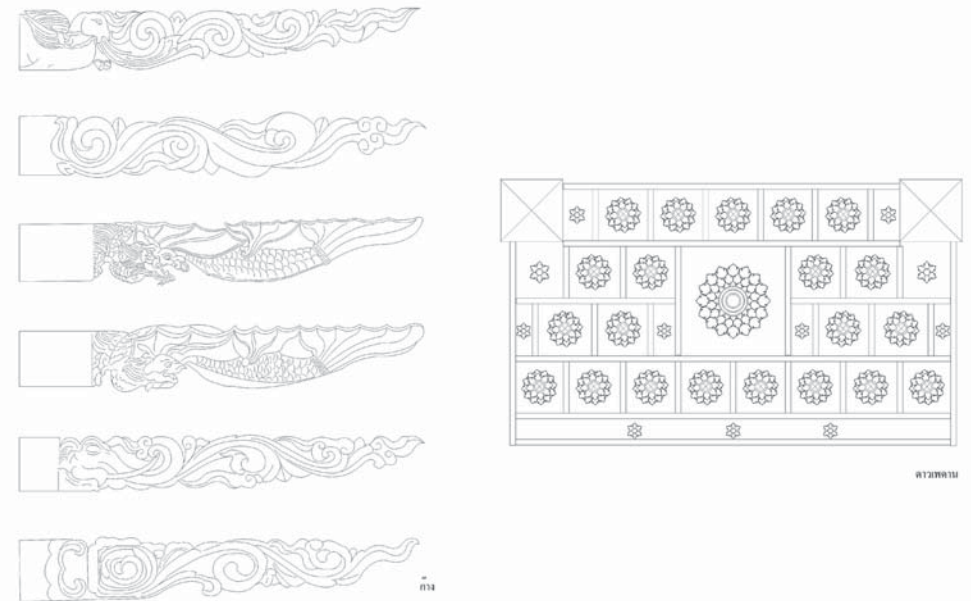
ภาพลายเส้นเครื่องประดับสันหลังคาประเภทงานเครื่องเคลือบดินเผา

unสรุป

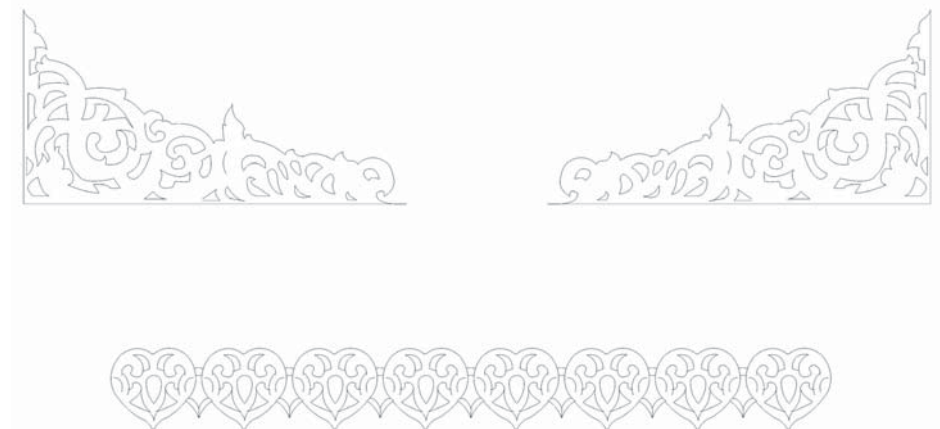
การสร้างงานศิลปะสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาในเชียงตุง เริ่มขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 พร้อมกับการสร้างบ้านแปงเมืองเพื่อขยายฐานอำนาจการเมืองการปกครองของอาณาจักรล้านนา ความสัมพันธ์ทางการเมืองส่งผลต่อการเผยแพร่พุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการยอมรับและตั้งอยู่อย่างมั่นคงในสังคมวัฒนธรรมเมืองเชียงตุง แม้ว่าในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 เชียงตุงจะเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรพม่า แต่พุทธศาสนายังคงเจริญรุ่งเรืองอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการสนับสนุนจากฝ่ายการเมือง ในด้านการสร้างและทำนุบำรุงวัดอารามต่างๆ การเปลี่ยนแปลงการปกครองดูเหมือนจะไม่ส่งผลกระทบต่อชีวิต สังคมและวัฒนธรรมของผู้คนโดยทั่วไปมากนัก เวลาล่วงมาดราบถึงทุกวันนี้พบว่าผู้คนยังคงนับถือ

เคารพศรัทธา และดูแลรักษาทำนุบำรุงส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ทำให้เชียงตุงเป็นเมืองศูนย์กลางทางพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองสืบมาอย่างไม่ขาดสายแห่งหนึ่งในภูมิภาคนี้

พุทธศาสนาประดิษฐานอยู่ในเชียงตุงอย่างต่อเนื่องได้ ย่อมเป็นภาพสะท้อนถึงการสร้างสรรค์และพัฒนาการทางศิลปะสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ด้วย จากที่ได้นำเสนอเนื้อหาและรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบของพุทธสถาน ตลอดจนงานศิลปะสถาปัตยกรรมหลักที่ปรากฏอยู่ในเมืองเชียงตุง ผู้เขียนได้เสนอชื่อเรียกว่า “งานศิลปะสถาปัตยกรรมแบบเชียงตุง” ก็เนื่องด้วยคุณลักษณะโดดเด่นเฉพาะที่พบได้ในเมืองแห่งนั้นนั่นเอง

ภาพลายเส้นดาวเพดาน และก้าง(ซี่)

ภาพลายเส้นงานฉลุสังกะสี

บรรณานุกรม

ตำนานมูลศาสนา. เชียงใหม่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อนุพงษ์การพิมพ์, 2544.

บ. บุญคำ. เทียวเมืองเชียงตุงและแคว้นสาละวิน. พิษณุโลก:โรงพิมพ์รัตนสุวรรณ, 2499.

ประเสริฐ ณ นคร และปวงคำ ด้อยเขียว. ตำนานมูลศาสนาเชียงใหม่ เชียงตุง. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภะ
การพิมพ์, 2537.

ทวี สว่างปัญญางกูร. ปรีวรรตจากต้นฉบับอักษรไทเขิน. ตำนานเมืองเชียงตุง. เชียงใหม่: บริษัท ลิฟวิ้ง จำกัด,
พ.ศ.2529.

ทวี สว่างปัญญางกูร. พงศาวดารเมืองเชียงตุง. หนังสือแฉ่งงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าแม่ทิพวรรณ ณ เชียง
ตุง, 27 มกราคม พ.ศ.2533.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และนฤมล เรืองรังสี บรรณารักษ์. เรื่องเมืองเชียงตุง.เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, 2537.

ข้อมูลสัมภาษณ์

สัมภาษณ์นายโหลง อายุ 48 ปี, บ้านก่งนาปูหลอย, เขต 4 เมืองเชียงตุง, 8 พฤษภาคม พ.ศ.2552.

สัมภาษณ์ พ่อหนานสาม (ปู่อาจารย์วัดยางกวง) อายุ 65 ปี, บ้านยางกวง เขต 4 เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพ
พม่า วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ.2552 .

Keng Tung Buddhist 's Arts and Architecture Style

Buddhism in Keng Tung has been developed since the beginning of 19th Century. This presently appears that Buddhist beliefs has deeply ingrained in the community and Keng Tung's culture. The vitalities affecting the creation of Arts and Architecture in Buddhist place presented as followings

1. Keng Tung has mainly influenced by Lanna and Burmese cultures as represented in identity of Buddhist Composition. Consequently, the developing and producing process of Keng Tung Buddhist composition in architecture is gradually come forth.
2. Buddhism and architectural art have inherited from the originality Yang Kuang and Pha Dang Buddhism which are both important for conserving and maintaining the cultural uniqueness of Tai Kuen.
3. The relationship and connection with Tai Yai Tribe and Tai Lue have affected the wisdom dissemination and craft creations. The architectural elaboration therefore reflects partial identity of these two cultures.

According to the Arts and Architecture art development of Keng Tung, the Buddhist place's composition can be divided into two particularities. The first group is main architectural art such as viharn, parsonage, pagodas, ubosot, Phra upakut Building, Maitreya Building, Phra Sriwalee Building, Jao Fah Rong Krua bone container, the storage room, the restroom, the pavilion, spirit house, Temple's guardian Thevada house, drum tower, belfry, Ku chaofa tombs, gate(khong), the well and the water tank.

The Buddhist composition of Keng Tung reveals the various particularities of plans for example the city plan set according to the South and the East, the plan set according to the traveling direction and the plan set in accordance with topography. The hall way along the way from the temple's entrance is constructed with the connected roof for the comfort of the pedestrians. This is utilized as the shade and feet protections from heat and ground.

Suebsak Sanyakiatikun